

DE LOMBOKSCH E QUAESTIE.

Lombok en de Sunda'sche taal en volkenkunde, op Lombok tegen den Dancas
Museum in 1822 en 1823, bevestigd
van

us
n

(Overgedrukt uit de *Locomotief* van 12 en 13 1894.)

KON. INSTITUUT
VOOR TAAL, LAND-
EN VOLKENKUNDE

Ad. Broos hoofd no 24

Sp. 1-3

De Lomboksche Quaestie.

I.

Uit particuliere gesprekken is mij gebleken, dat deze en gene nog wel eens wil hooren, waarom eigenlijk eene expeditie naar Lombok noodig is, wat de radja van dat rijk voor onbehoorlijks heeft gedaan, kortom »hoe het is aangekomen, overste.»

Ik wil daarom trachten, uit vroegere berichten den loop van zaken met Lombok nogmaals te reconstrueeren.

Ter kenschetsing van de eigenaardige wijze, waarop onze — overigens zoo voortreffelijke — regeerings-almanak de geschiedenis voor het nageslacht bewaart, teeken ik aan dat ik in de, toch zeer uitvoerige, »Kroniek» achter het eerste deel niets anders over Bali en Lombok van 1890 — 1894 heb gevonden, dan dat op 4 April 1891 de landrente is geregeld in de afdeelingen Boeileng en Diarabrita, en dat op 27 Juni 1891 de onderverrekeningen van 1890, welke de onbehoorzaamheden des Radja van Lombok, de wreedaarden te Ampenan, de executie van zijn gunsteling Abdullah, den opstand der Sasaks, onze herhaalde eskaders voor Ampenan, geen enkel, enkel woord. Dit is nogal sterk. Officieele geschiedenis wordt aldus bijna leugen.

Ik maak eerst een touwladdertje, om ons uit het verleden aftelaten naar het heden:

Oorspronkelijke bewoners van Bali en Lombok: een Polynesische volkstam; onderwerping van dat volk door Hindoe-Javanen, in de grijze oudheid (nog hoog in de lucht);

val van het Hindoe-Java (Madjapait) door het islamisme;

Bali een toevluchtsoord voor vele Hindoe-Javanen, daardoor zwaartepunt

2

geworden der overblijfselen van de Hindoe overheersching, (omstreeks 1500) met hoofdvorstendom Kloenkoeng, waaruit zich de andere vorstendommen metjes ontwikkelden door leenmanschap;

Lombok (Selaparang) meer den Mohammedaanschen kant uitgaande, wel dra nagenoeg geheel verislamd, maar tegen het einde der 18de eeuw veroverd door de, ter hulp van een der vorstjes binnengeropen, Baliërs, en sedert zich verheugende in het bezit, eerst van vier, daarna van een, te Mataram gevestigden, Hindoe-Balineeschen vorst; verklaring daaruit van de tegenstelling der hofklike en haren aanhang te Ampenan (hofzetel Mataram) en de groote massa der Mohammedaansche onderdanen (Sasaks) ten platten lande, als altijd door de hofklike uitgezogen;

Bali (met Lombok) tegen ons, aan de engelsche zijde, vóór en tijdens de engelsche overheersching;

vergeefsche pogingen onzerzijds om met de Balische vorsten traktaten te sluiten in 1817 en 1824;

afwisselende gespannen en minder gespannen verhoudingen op Lombok tegen den Balischen vorst van Mataram, in 1838 en 1839, geëindigd met de bevestiging der heerschappij van den laatste;

zending van den heer H. J. Huskus Koopmans naar Bali en Lombok, om met alle vorsten aldaar traktaten te sluiten van wege het gouvernement;

traktaten dien ten gevolge op Bali: met Boeileng op 26 Nov. 1841 en 8 Mei 1843;

met Kloenkoeng op 6 Dec. 1841 en 24 Mei 1843;

met Karang Asem op 11 Nov. 1841 en 1 Mei 1843;

met Badong op 26 Juli 1841 en 28 Nov. 1842;

met Tabanan op 22 Juni 1843;

en op Lombok: met den vorst van Lombok (Selaparang) op 7 Juni 1843;

de overige vorsten worden beschouwd als vasallen des genoemden, dus geen traktaten.

Hoofdinhoud der traktaten :

erkenning van de Nederlandsche souvereiniteit;

geen verbindtenissen aangaan met andere mogendheden;

om de drie jaar een gezantschap zenden naar Batavia, tot betuiging van hulde aan den G. G.;

afstand doen van het kliprecht (recht om gestrande schepen te plunderen);

belofte van hulp-verleening aan in nood verkeerende schepen en schipbreukelingen;

idem van bescherming voor den handel;

belofte onzerzijds dat wij ons, bij nakoming dier voorwaarden, niet zullen vestigen in de rijkjes noch ons met hunne inwendige bestuurs-aangelegenheden bemoeien.

Ontrouw van Karang Asem en Boeleleng op Bali aan de traktaten; na lang aarzelen, evenals in de laatste vijf jaren tegenover Lombok, eerste Balische ex-

peditie van Boeleleng, Karang Asem en Kloenkaeng; tweede Balische expeditie, van 7 — 10 Juni 1848, geëindigd met terugtrekken onzer troepen; derde Balische expeditie in April 1849, geëindigd met onderwerping der vorsten; Boeleleng wordt aan Bangli toegewezen, Karang Asem aan den vorst van Lombok, die ons krachtig heeft gesteund;

gebied van den radja van Lombok dus van af dat jaar :

A. Lombok, met hoofdplaats Ampehan; en

B. Karang Asem, vlak tegenover Lombok, op Bali.

De resident van Banjoewangi ogeconmitteerde voor de zaken van Bali en Lombok.

Voortdurend gebaspel met Bali, eindigende met de daargestelling in 1882 van een nieuwe residentie Bali en Lom-

bok, terwijl Banjoewangi als assistent-residentie wordt gebracht bij Besoeki. Gouvernements-bestuur op Bali gevestigd te Boeleleng (resident), en te Djembrana als afdeling onder controleur.

Tot zoover het laddertje. De vroegere verbouding van Bali en Lombok tot ons gezag is daarmee voldoende aangegeven. Nogthans, dit zij opgemerkt, is ook op Bali ons gezag weinig beteekenend; als hoofdstelregel wordt aangenomen, ons in de bestuurs-aangelegenheden buiten Boeleleng en Djembrana zoo weinig mogelijk te mengen.

Meer in 't bijzonder ga ik mij nu bezig houden met Lombok in de laatste jaren.

II.

Reeds van af zijne troonsbestijging in 1870 is de tegenwoordige radja van Lombok, Ratoe Agoeng G'dé, weerspanning of oneerbiedig geweest aan ons gezag.

Hij begon met den eed te weigeren op het, naar wij zagen in 1843 met

Protest en bedreigingen volghen. I Geen resultaat.

Evenals thans werd besloten tot het zenden van een ultimatum, gevolgd, bij niet onderwerping, door eene expeditie.

Voor overbrenging van het ultimatum, met twee oorlogschepen, was aangewezen de resident van Kedoe van Bloemen Waanders, vroeger assistent-resident van Boeleleng.

Doch 1873 kwam met Atjeh, en Lombok was van de baan.

De vorst bleef ongestraft voor zijn verzet.

Sedert verzuimde deze groote heer herhaaldelijk, om de drie jaren gezanten te zenden (volgens traktaat) en dan nog dikwerf zeer schunnige individuën.

Meermalen ontving hij vermaningen onzerzijds.

In 1887 zonden wij een eskader naar

Lombok, met den opiumresident te Mechelen en den gewonen of huis-dito van Zutphen. De eerste vroeg en verkreeg van den vorst, dat te Karang Asem op Bali geen opium meer zou worden bereid en uitgevoerd. Resident v. Zutphen daarentegen, later voor de politieke zaken genoegdoening en regeling vragende, leed een volkomen échec.

Intusschen was sedert tal van jaren aan het hof van den ouden ratoe van grooten invloed geworden een Arabische intrigant, genaamd Said Abdolah. Vroeger te Badong (Bali) gevestigd, moest hij zich van daar wegens kwade handels- en andere praktijken verwijderen en vluchtte naar Lombok. Bij Ratoe Agoeng Agoeng G'dé wist hij, door zijne gladheid, zich in de gunst te werken en beheerschte weldra de Lomboksche politiek. In 't geheim echter deed hij niets dan intrigeeren, ook tegen zijn weldoener. In 1884, terwijl de heer Hoos resident van Bali en Lombok was, deed Abdullah, door middel van den Arminiaan Pattiwaal, ons den voorslag, ons Lombok in handen te spelen,

door zijn te nemen, quasi voor schulden, en gemolesteerd, waarvan de dagbladen destijds vol waren. Daarbij voegden zich in 1888 en 1889 berichten over onmenselijke wreedheden, te Lombok bedreven door den vorst en Abdullah. Twee weggevoerd en weer opgevengen slaven waren gekrist; eene slavin had 60 rotan slagen ontvangen en was daarna met het hoofd omlaag aan een boom opgehangen; eene andere waren de ooren afgesneden, de neus met een tang uitgerukt, de bloedende wonden waren met bijtend goed ingewreven en het slachtoffer daarna gegeeseld; alles trouwens conform de wreede, nog op Lombok bestaande, strafwetgeving.

De openbare meening werd door deze schandalen wakker, schoon zij ons volgens de traktaten, die geen inmenging

onzerzijds in bestuur en wetgeving van Lombok toelaten, eigenlijk niet aangingen. Daar echter de vorst v. Lombok zelf het traktaat niet had nageleefd, achtten men het voor ons tijd om tusschenbeide te komen.

Doch een ander feit maakte in regeeringskringen meer indruk. In den loop van 1891 stonden de Sasaks, de Mohammedaansche onderdanen, uitgezogen door allerlei belastingen en willekeur en opgezweept door hunne priesters, tegen den vorst op. Omstreeks dienzelfden tijd moet Abdullah wegens ver aad zijn gekrist, waarschijnlijk omdat hij, als Arabier, den Mohammedaanschen opstand heimelijk aanstookte.

De opstandelingen verzochten ons Gouvernement om hulp, doch de G.G. Pijnacker, door de inderdaad hatelijke wijze waarop hij wegens de Flores-expeditie in de Kamer was geheld, had geen lust opnieuw zijne vingers te branden. In afwijking van het advies v. den Raad v. Indië (waarvan de tegenwoordige G. G. toen vice-president was) besloot hij, geen expeditie naar Lombok te zenden. Ik voor

ten ons. De door de onmenselijke wijze waarop men in Nederland steeds tracht, de schuld van een échec op de Indische Regeering te werpen.

Mannelijk is het zeker, zich over dit alles te durven heenzetten, en het besluit van den G. G. v. der Wijck om, bij weigering van een ultimatum, wel eene expeditie te zenden, juich ik dan ook toe, en acht ik hoog als een bewijs dat wij eindelijk een landvoogd hebben gekregen, die vast in zijne schoenen staat en uitgaat van de leus: *»fais ce que dois, advienne que pourra.»* Maar men moet Pijnacker nemen zoals hij was, onkundig v. Indië, te kwader ure door den onhandigen Keuchenius met deze gewichtige betrekking belast, het goede hier willende maar meestal niet kunnende, als wetenschappelijk man met een groot Hollandsch verstand zijns

onmacht voor Indië niet begrijpende noch willende erkennen, in Flores doortastende maar daarover op hatelijke wijze terechtgezeten, en nu ongezind om zich ten tweeden male op glad ijs te wagen. Is het natuurlijk of niet? Bovendien had hij de *werkelijk* geldige bezwaren in zijn voordeel van de Indische finantieele tekorten en van de *mogelijkheid* om ten Oosten van Java een tweede Atjeh te scheppen.

Doch wij zijn nog aan den opstand der Sasaks. In plaats van eene expeditie ging in 1892 weer een eskader naar de Lomboksche wateren, en blokkeerde de kust. De opdracht was, te verhinderen dat de Vorst van Lombok uit zijn Balisch gebied Karang Asem hulp-troepen tegen de Sasaks ontving; voorts het weren van den invoer van ammunitie, enz. De vorst had te Singapore drie stoomschepen gekocht, om onder Balische vlag voor deze doeleinden te dienen, en het gevolg was dat die schepen door ons zijn aangehouden en twee er van nu onlangs te Soerabaja werden verkocht, terwijl de derde kleinere, naar

is, naar men weet, door resident Dannenbargh een ultimatum aangeboden, van de aanneming of afwijzing waarvan zal afhangen het vertrekken eener expeditie.

Over het vermoedelijk resultaat van die expeditie zal ik mij van een oordeel onthouden. Sommigen spreken er zeer luchtig over, zeggen dat de vorst (waarschijnlijk thans Ratoe Agoeng A-

goeng K'toet, vroegere troonsopvolger, daar de oude vorst sedert moet zijn bezweken en diens zoon uit een bijwijf Agoeng Made Djilantiek weinig kans had op den troon) — dat dus de vorst, met zeer primitieve kanonnen en krijgers, en de Sasaks in den rug, spoedig het hoofd in den schoot zal moeten leggen. Anderen spreken van 20.000 met Snider- en andere achterlaadgeweren gewapende soldaten, en, zich de teleurstellingen der tweede Balineesche en eerste Atjeh- en zoovele andere Indische expeditiën herinnerende, denken zij *niet* zoo licht over den te ondernemen tocht.

In ieder geval schijnt de expeditie met groote bekwaamheid en toewijding te worden voorbereid.

Dit hoop ik echter, dat, wanneer de uitslag eens minder gunstig mocht zijn, Nederland ons niet weer het treurige schouwspel zal geven van zoeken naar zondenbokken en spijkers op laag water, als in 1873 voor Atjeh en in 1890 voor Flores. Al mocht Lombok overtoopt tot teleurstelling leiden — den

„Fais ce que dois, advientis que pourra”.

P. B.

verloopt, terwijl de te kleinere naar verloopt tot fabricering teide